(1372) "रञ्ज रागे" (I-भ्वादिः-999. अक. अनि. उभ.)

'रजते रजतीत्येव रज्यते रज्यतीत्यपि ॥
रागार्थे शप्श्यनोर्द्वे द्वे —' (श्लो. 57-58) इति देवः।

[1]रञ्जकः-ञ्जिका, [2]रञ्जकः-ञ्जिका, रजकः-जिका, [3]रिरङ्क्षकः-क्षिका, [4]रारजकः-जिका ;
रङ्क्ता-रङ्क्त्री, रञ्जयिता-रजयिता-त्री, रिरङ्क्षिता-त्री, रारजिता-त्री ;
[5]रजन्-न्ती, रञ्जयन्-न्ती [पक्षिणः], रजयन्-न्ती [मृगान्], रिरङ्क्षन्-न्ती;—
रङ्क्ष्यन्-न्ती-ती, रञ्जयिष्यन्-रजयिष्यन्-न्ती-ती, रिरङ्क्षिष्यन्-न्ती-ती ;—
रजमानः, रञ्जयमानः-रजयमानः, रिरङ्क्षमाणः, रारज्यमानः ;
रङ्क्ष्यमाणः, रञ्जयिष्यमाणः-रजयिष्यमाणः, रिरङ्क्षिष्यमाणः, रारजिष्यमाणः ;
[6]अनुरक्-अनुरग्-अनुरजौ-अनुरजः ; — — —

---

1. 'नकारजावनुस्वारपञ्चमौ झलि धातुषु।' इत्यभियुक्तोक्तेरयं धातुरुपदेशे नकारोपधः। सन्धिवशाञ्जकार इति बोध्यम्।

2. ण्यन्ते सर्वत्र मृगरमणभिन्नार्थे नलोपाभावादेवमेव रूपम्। 'रजको मृगाणाम्' इत्यत्र तु 'रञ्जेर्णौ मृगरमणे' (वा. 6-4-24) इति नलोपे, 'जनीजृष्क्नसुरञ्जोऽमन्ताश्च' (ग. सू. भ्वादिः) इति मित्संज्ञायां 'मितां ह्रस्वः' (6-4-92) इत्युपधाह्रस्वः। एवमेवार्थभेदाद्रूपद्वयस्योपपत्तिः सर्वत्र बोध्या। मृगरमणम्=आखेटकः इत्येके। "परे तु 'रजयाञ्चकार विरजाः स मृगान्—' (किरातार्जुनीये 6-24) इति भारविप्रयोगात् मृगरमणं यथाश्रुतमेव। अत एव भगवता 'रञ्जयति वस्त्राणि' (भाष्ये 6-4-24) इति प्रत्युदाहृतम् इत्याहुः।" इति भाष्यप्रदीपोद्द्योते निरूपितमिहावधेयम्। एतेन 'राजर्षिकल्पो रजयन्' इति क्षीरतरङ्गिण्युपात्तवचनस्याप्युपपत्तिर्ज्ञेया। मृगरमणम्=मृगाणाम् रमणमिति बोध्यम्। 'जनीजृष्क्नसुरञ्जः—' (ग. सू. भ्वादिषु) इत्यत्रार्थविशेषोपादानाभावात् यथाश्रुतार्थे रागेऽपि मित्त्वमिति ज्ञेयम्। 'मृगरमणम्=मृगक्रीडा।' इति न्यासः।

3. सन्नन्ते सर्वत्र धातुजकारस्य कुत्वेन गकारे, उपधानकारस्यानुस्वारपरसवर्णयोः, सनः सकारस्य षकारे, चर्त्वे च रूपमेवम्।

4. यङ्निमित्तक उपधानकारलोपे, अभ्यासे दीर्घे च रूपमेवम्।

5. शतरि शपि, 'रञ्जेश्च' (6-4-26) इत्युपधानकारलोपः।

6. क्विपि, उपधानकारलोपे कुत्वे चर्त्वविकल्पे च रूपमेवम्।